
Petőfi Irodalmi Múzeum

Középtávú vezetői program

Készítette: Demeter Szilárd

2019. január 16.

Tartalom

Alapvetés	3
Politikai kontextus	4
A PIM újrahangolása	6
Az újrahangolás alapelvei	6
Alapelemek.....	8
Bérezés és életpálya	8
Infrastruktúra	8
Ingatlanok	9
Informatika	10
Gyűjteményezés	10
Pénzügyek.....	11
PIM – a magyar irodalom inkubátorháza.....	12
Irodalmi műhelyek.....	12
Irodalmi-kulturális marketing	12
Irodalmi-kulturális startup	12
Rendhagyó irodalmi produkciók	13
Médiatartalmak	13
Ösztöndíjprogramok.....	13
(Kárpát-medencei) irodalmi ügynökség	14
(Világ)irodalmi ügynökség.....	14
Állami irodalompolitika	17
Extra muros	17
Digitális irodalmi pantheon.....	18
Digitális Irodalmi Akadémia (DIA).....	18
Társadalmi hatású programok.....	20
Kiállítások	20
PIM-magazin	20
Irodalmi emlékházak	20
Kihelyezett gyermekirodalom	21
További ötletek	21
Százszor bátrak.....	21
Száz év magány	22
Közép-Európai Nagyszótár	23
Noé bárkája ösztöndíjprogram	24
Nemzetközi Irodalmi fesztivál	24
Duna-menti Kulturális Köztársaság	25
Közép-Európai Íróakadémia	25
PIM Kárpát-medencei hírlevél	26
Legfontosabb partnerintézmények.....	26

Alapvetés

A magyar irodalmat évszázadok óta gyakorlatilag egy kérdés mozgatja, Vörösmartyt jelen idejűre igazítva: megy-e „a könyvek által a világ elébb?” A Petőfi Irodalmi Múzeum (a továbbiakban: PIM) a lehetséges válaszok tere. És mint ilyen, a magyar kultúra egyik legfontosabb intézménye.

Azért kockáztatom meg ezt az állítást, mert a magyar kultúra – mondják beletörődéssel a filozófusok – irodalomcentrikus kultúra. Az általam ismert érvek közül a legmeggyőzőbb, amely ezt alátámasztja: magyar nyelvterületen többen tanítanak ma irodalmat, mint ahányan olvasnak egyáltalán filozófiai műveket. Ami nem azt jelenti, hogy anyanyelvünk ne felelne meg a fogalmi gondolkodás számára (legalább annyira alkalmas a filozófia művelésére, mint a német). Inkább arról lehet szó, hogy történeteinken keresztül értjük meg a világot, verseinkben találjuk meg a válaszokat az életproblémáinkat célzó kérdésekre. Szebben fogalmazva: a magyarok – és úgy általában a közép-európai nemzetek – *költőien lakoznak*.

Ha ez igaz – és tizenvalahány évnyi szakfilozófiai munkálkodás alapján igaznak vélem –, akkor érthetőbbé válik, hogy legalábbis a reformkor óta miért cipel többletterhet az irodalom. A magyar írók, költők nem csak megmutatni akarják a világot működésében, hanem meg is akarják változtatni azt. Legjobb példa erre maga az intézmény névadója, Petőfi Sándor.

A PIM vezetőjeként számomra nem az a kérdés, hogy ez az alapállás helyes-e, hanem az, hogy ha már így áll a helyzet, akkor a változtatás milyen célt szolgál. Amennyiben a PIM-re a magyar irodalom házaként tekintünk – volt már; miért ne lehetne újra az? –, akkor intézményvezetőként a követhető irány: otthonosabbá tenni a magyar világot. Ha létezik „kultúrharc”, akkor csakis ez lehet a legitim célja.

Politikai kontextus

A mai nyugati kultúrában a PIM már pusztán létezése okán politikai állásfoglalásnak számít. A mindenkori magyar kormányzat mint fenntartó azt állítja: létezik olyan, hogy magyar nemzeti kultúra, amelyiknek gazdag múltjára élhető jövőt lehet építeni.

Ma Európában – vagy némi nagyvonalúsággal a tágabban értelmezett nyugati kultúrában – két nagyobb vita zajlik.

Az egyik értékvita. Most üt vissza az, hogy az Európai Uniót eloldották kétezer éves keresztény alapzatától, és pontosan nem meghatározott gumifogalmakra építették. Mivel senki nem definiálta szabatosan, hogy mit értünk „az európai értékek” alatt, az erre való hivatkozás politikai bunkósbottá vált. És ez a kisebbik baj. A nagyobb probléma az, hogy „az európai értékekről” szóló beszéd – éppen azért, mert a kulcsfogalmainkról nem tudjuk megmondani, hogy pontosan mit jelentenek – értelmetlenné vált.

A még nagyobb zavart az identitáspolitika beszüremkedése okozza az európai közbeszédben. Távolról nézve úgy tűnik, hogy Európában ma ideológiai törésvonalak mentén vitatkoznak. Ha az lenne, akkor valamelyest könnyebb dolgunk lenne. Kétezer év alatt Európa megedződött a vitákban, érvek és ellenérvek mentén ki tudnánk kristályosítani valamiféle konszenzusos álláspontot.

De amit látunk, az nem ideológiai vagy világnézeti vita, hanem identitáspolitikai. Ezzel viszont az a legnagyobb probléma, hogy nem létezik igazabb vagy kevésbé igaz identitás. Az identitások egyszerűen csak vannak, és létezésük okán megcáfolhatatlanok. Ha valaki megkérdőjelezi vagy kétségbe vonja egy identitás érvényességét, „akkor a viselőjének létét kérdőjelezi meg, vagyis emberségében támadja”, írja erről egy kortárs filozófus.

Elméletileg ez azt is jelenti, hogy nekünk minden választott identitást tiszteletben kell tartanunk csupán csak azért, mert létezik. Ez eleve képtelenség, és életidegen felvetés. Ám a gyakorlatban még rosszabb a helyzet. Azt látjuk, hogy azok szerint, akiket globalistáknak nevezünk, minden identitás helyes és jó, *kivéve* a nemzeti identitást. Minden vallás védendő, *kivéve* a kereszténységet.

Ráadásul az eddigi gyakorlat azt mutatja, hogy léteznek erős és gyenge identitások. A kérdés, amit a sokat használt brüsszeli búvászó kapcsán föl kell tennünk, így hangzik: ki integrálódik kihez? Mert a logika és a tapasztalat azt mutatja, hogy többnyire az erős identitás nyeri meg ezt a mérkőzést. Ebben a csatában mi, európai keresztény nemzetek jelenleg vesztesre állunk.

Nekünk tehát nem az a dolgunk, hogy érveket keressünk a keresztény és nemzeti kultúra mellett. Hanem az, hogy megerősítsük a saját identitásunkat.

Felfogásomban a maga eszközeivel ezt a célt szolgálja a PIM és tagintézmény-rendszere. Felmutatja, hogy a magyar irodalom, a magyar kultúra élő és megtartó erő, nem „halott fehér férfiak” kidobandó teljesítménye; és gondoskodik arról, hogy ne is váljon azzá.

A PIM újrahangolása

Ahhoz, hogy a PIM valóságosan a magyar irodalom egyik legfontosabb intézményévé váljon, újra kell gondolni a belső rendszerét. Ehhez többrétű újrahangolás szükséges.

Az újrahangolás alapelvei

1. Az írócentrikus felfogás helyett olvasó- és látogatóközpontú programok kellenek. A kortárs irodalmi életben betöltött szerepét tekintve a PIM-et ki kell mozdítani az elitek klubja pozíciójából. Az elitviták fontosságát nem tagadva, de azokat nem is túlértékelve a PIM horizontját ki kell tágítani. A PIM-nek minden erejével azon kell lennie, hogy az „író ír írónak” bevett, önlegitim és rossz gyakorlatát felülírja. (Ebben egyébként a muzeológiai és múzeumpedagógiai tevékenysége is jó segítséget adhat.)
2. A PIM legyen a kortárs irodalom kovásza és kapuőre. Meg kell újítani és ki kell egészíteni a PIM eszköztárát. Jelenleg a PIM-nek a kortárs irodalom jelenére, és ami fontosabb: jövőjére vajmi kevés befolyása van.
3. A PIM legyen kulturális inkubátorház. Az irodalomnak – mint fentebb jeleztem – a magyar kultúrában mindig is adódtak többletfeladatai. Ezért a többi nemzeti intézménnyel stratégiai partnerségben a PIM-nek olyan társadalmi programokat kell kezdeményeznie és menedzselnie, amelyek a lehető legszélesebb olvasói kört érik el az egész Kárpát-medencében. Célzottan kell foglalkoznia a különböző korosztályokkal.
4. Szükséges létrehozni a magyar irodalmi ügynökséget. Jelenleg a magyar irodalom más nyelvekre történő fordítása, illetve más nemzetek irodalmának magyarítása esetleges. A fordításirodalomnak nincs gazdája, az erre szánt adóforintok szétaprózódnak, nincs irány, tehát a folyamatok, ha léteznek egyáltalán, széttartóak.

5. A PIM legyen közép-európai kulturális erőközpont. A jelenlegi gyakorlat szerint a közép-európai műveket leginkább német közvetítéssel ismeri a világ, és ismerjük mi is. Magyarán: akkor fordítanak le egy közép-európai művet más nyelvekre, ha a német nyelvterületen felfedezik. Ezen lehet méltatlankodni, de azzal nem jutunk előre. Legalább azt, ami rajtunk múlik, tegyük meg. Vertikális – nagy kiadók kegyeit kereső, különutas – törekvések mellett (azokkal párhuzamosan, azokat segítve, egymást kiegészítve) alakítsuk ki budapesti központtal a közép-európai horizontális kapcsolati hálót.
6. A PIM legyen az irodalmi közbeszéd alakítója. Ha úgy tetszik: politizáljon. Álljon bele az európai és magyar értékek védelmébe. Generáljon társadalmi vitákat. Provokáljon ki produktív konfliktusokat.
7. A PIM hihetetlen mértékű kultúrkinccs fölött rendelkezik. Ezt láthatóvá kell tennie XXI. századi eszközökkel a XXI. századi fogyasztói szokásokhoz igazodva. Tartalmakat kell szolgáltatnia, a magyar mátrix kiemelt és vonzó erőtere lehetne.

Alapelemek

2018. december 14-i hatállyal Kásler Miklós, az Emberi Erőforrások Minisztere megbízott főigazgatóvá nevezett ki a PIM-be. Az elmúlt egy hónap tapasztalatai alapján a következő rövidtávú intézkedések szükségességét tartom indokoltnak. *(A főigazgatói pályázatom nem tartalmazza a kollégák által már korábban összerakott fejlesztési terveket, csak azokat a pontokat jelzem, amelyek a PIM-ben eddig összeállt tervekben nem, vagy más formában szerepelnek.)*

Bérezés és életpálya

A közalkalmazotti bértáblát 2008 óta nem módosították érdemben. Ez ugyan nem főigazgatói hatáskör, de annyiban érinti a PIM-et, hogy a jelenlegi munkabéreknek egyáltalán nincs megtartó erejük. Éppen ezért arra kértem a jelentős tapasztalattal bíró, szakmailag felkészült kollégáimat, hogy dolgozzunk ki egy „belső életpályamodellt”, ehhez társítsunk egy bérfelvezetési koncepciót is. Ennek eredményeképpen a PIM-ben és tagintézményeiben dolgozó munkatársak legalább kiszámítható módon tudni fogják, milyen karrierlehetőségek adódnak az intézmény belső rendszerében, milyen teljesítmény és mutatók alapján léphetnek előre, és a különböző karrierállomásokhoz milyen fizetési besorolás társul. A helyzet megnyugtató rendezése érdekében a PIM bázisköltségvetésének jelentős növelése szükséges, de főigazgatóként addig is azon munkálkodnék, hogy egyedi megoldással valamelyest rendeződjön a helyzet.

Infrastruktúra

Gyors állapotfelmérés alapján állítható, hogy nincs olyan tagintézménye a PIM-nek, amely ne szorulna valamilyen mértékű fejlesztésre.

Ingatlanok

A legnagyobb forrásigényű terület az ingatlanfejlesztés. Ennek úgy érdemes nekifogni, ha a PIM Károlyi utcai épületére és a tagintézmények (leginkább az OSZMI, Kassák Múzeum, Mesemúzeum) ingatlanjaira egységes, egymáshoz több szalon kötődő rendszer részeként tekintünk. Természetesen már az is eredmény lenne, ha a Károlyi-palotát sikerülne úgy fejleszteni, hogy az egyre akutabb helyproblémák megoldódjanak, de lényegében ez kifejezetten csak a PIM érdekeit szolgálná. Ezzel szemben ha minden tagintézményt egységes stratégiai megfontolás alapján fejlesztünk, az olyan együttműködési lehetőségeket nyitna meg, amelyekből elsősorban a magyar kultúra, illetve a fővárosi kulturális élet profitálhatna.

A jelenleg atomizált rendezvényhelyszíneinket egységes koncepció és program mentén lehetne egy PIM-ökoszisztémává alakítani. Minden helyszínen a saját karakterének megfelelően csatlakozhatna be a tagintézmények gyűjteményeire, és az ott folyó munkára alapozott, koordinált eseményfolyamba. Például ha adott egy főtéma (lásd lejjebb a programoknál), akkor azt minden tagintézmény a saját eszköz- és kódrendszerén keresztül tudná feldolgozni és megmutatni a saját célközönségéhez és karakteréhez igazítva.

Ez a gondolkodás a napi gyakorlatban ugyanakkor sokkal élhetőbbé tenné az irodalom és társművészetek együttműködését is. Például: a Kassák Múzeum lehetne a képzőművészet-fiatal irodalom-zene központja (ráadásul egyfajta co-working-helyszíneként a kulturális innováció műhelye), az OSZMI ingatlanjai adnának helyet az irodalom és színházművészet találkozásának, a Károlyi-palota pedig úgy válhatna a magyar irodalom csúcsintézményévé, hogy az év nagy részében kihasználatlan belső udvara irodalmi- és összművészeti produkciók természetes bemutatóhelyeként is funkcionálna.

A Károlyi-palotára már a korábbi években elkészült egy ingatlanfejlesztési-terv, amely forráshiány miatt elakadt. Némi hangsúlymódosítással a terv bármikor revitalizálható. Az OSZMI ingatlanjaira is készült már felmérés és fejlesztési koncepció.

A Mesemúzeumnál folyamatban van az ingatlanfejlesztés. A Kassák Múzeumnak helyet adó ingatlan körül van egy kis tulajdonjogi zűrzavar, az elmúlt napokban már felvettem a kapcsolatot az érintettekkel, hogy tisztázzuk a helyzetet, és egyeztessük a lehetséges ingatlanfejlesztési irányokat.

Informatika

A PIM és tagintézményeinek eszközparkja szintén fejlesztésre szorul. Nem egyszerűen csak a szoftverek és hardverek frissítésére van szükség: a jól kitalált digitalizálás elsőrendű fontosságú a XXI. századba átlépő múzeumok életében. A PIM-nek elkészült már a digitális stratégiája. Ennek irányai szakmailag rendben vannak.

Megbízott főigazgatóként leginkább a felhasználó oldaláról vizsgáltam meg a kérdést. Véleményem szerint a már nálunk lévő, egyébként feldolgozott információtömeget érdemes a szemantikus web logikája szerint összerendezni (alprojektként végre elkészíteni a magyar irodalom hálózati térképét is, a „ki kitől hány kézfogásnyira”-vezérfonala mentén). Ezzel kapcsolatban felvettem már a kapcsolatot több tudományos műhelyünkkel, elvileg nem zárkóztak el attól, hogy együttműködjenek egy ilyen jellegű fejlesztésben – a konkrét tárgyalásokat a pályázat leadása után kezdjük el.

Gyűjteményezés

A hagyatékok beszerzésének van egy megfizethetetlen faktora: ez a bizalmi viszony az örökösök és a muzeológus között. A muzeológus akkor kerül csapdahelyzetbe (és akaratan kívül játssza el a bizalmat), amikor az elviekben letárgyalt, beárazott hagyatéokra, kéziratokra, relikviákra az intézményi költségvetésből nem jut éppen pénz, és hónapokig-évekig tolódik a kifizetés. Ezért főigazgatóként szükségesnek tartom egy megfelelő mértékű éves gyűjteményi alap létrehozását, így kiszámíthatóvá és tervezhetővé lehetne tenni a gyűjteményezés munkáját.

(Más a helyzet a nagyértékű gyűjteményekkel. Jelenleg a PIM látókörében két, több százmilliós felajánlás van. Ezek megvásárlását a PIM költségvetéséből aránytalannak tartom.)

Pénzügyek

Megbízott főigazgatóként meglepően nagy adósságállományt és kusza pénzügyeket örököltem elődeimtől. Ezért főigazgatóként sürgősnek tartanám az intézményi gazdálkodás átvilágítását, hogy a jövőben elkerüljük azokat a vélelmezett hibás döntéseket, amelyek ezt eredményezték. Tapasztalatom szerint egy ekkora intézménykomplexumnál – az államilag megkövetelt szabályokon túl – szükséges egy belsőleg kidolgozott, az intézmény sajátosságait figyelembe vevő, követhető és számonkérhető pénzügyi-gazdasági rendszer. Ez alapkövetelménye a problémamentes műköedésnek. Ennek része az is, hogy a tagintézmények korlátozott autonómiát kapnak, vagyis a költségvetésük egy része fölött szabadon gazdálkodhatnak, hogy szabadabban tudjanak tervezni – természetesen a megfelelő felelősségvállalás mellett.

PIM – a magyar irodalom inkubátorháza

Irodalmi műhelyek

a. 1.) A Károlyi-palotát mint ingatlant úgy kell fejleszteni, hogy székhelyül szolgálhasson minden nagyobb írószervezetnek. Felajánlhatna székhelyet a Magyar Írószövetségnek, a Szépírók Társaságának, a József Attila Körnek (JAK), A Fialat Írók Szervezetének (FISZ), valamint a Kárpát-medencei Tehetséggyondozó Nonprofit Kft.-nek (KMTG) – a Magyar PEN Clubnak eleve itt van a székhelye. Az írószervezetek a PIM infrastruktúráját jelképes összegért használhatnák, a rendezvénytermeket órarend szerint, nagyon kedvezményes áron kibérelhetnék stb. A programnaptárban a PIM saját rendezvényei (lásd alább) viszont mindenkor elsőbbséget élveznek.

a. 2.) A PIM-ben működő Károlyi-vendéglővel közös programokat lehetne szervezni. Tarthatnának nyílt vagy zárt szerkesztőségi üléseket a különböző folyóiratok, egyfajta játékként vissza lehetne hozni „a kávéért kézirattal fizetek” gyakorlatát: a regisztrált szerző verssel, prózarészlettel, rajzzal stb. fizethetne egy kávé, a „befizetett” művet pedig azonnal posztolná a kávéház a közösségi oldalra.

Irodalmi-kulturális marketing

A PIM mint inkubátorház elősegíthet olyan multimédiás eszközökkel történő népszerűsítő folyamatokat, amelyek elsősorban a fiatalokat célozzák (korábbi példák: instavers, könyvtrailerek a youtube-on, verssorok a metró hirdetőfelületein, művészletek a buszmegálló reklámfelületein stb.). Hogy minél több, minél frissebb megközelítést becsatornázhasson, a PIM jelentős pénzdíjért meghirdethet erre különböző korosztályokat megcélzó és megszólító versenyeket is.

Irodalmi-kulturális startup

A kultúrateremtés természete szerint innováció. Az új időknek új dalnokai új tartalmakat, új közlési formákat keresnek. Ezt a keresést bátorítani lehetne egy

„irodalmi-kulturális startup”-program keretén belül. Egy jelentősebb évi keretösszeg terhére folyamatosan lehetne pályázni az új ötletek kivitelezésére, megvalósítására, illetve továbbfejlesztésére, fenntartására.

Rendhagyó irodalmi produkciók

Rendhagyó irodalomórák, könyvbemutatók, tárlatok, tárlatvezetések, innovatív múzeumpedagógiai programok, összművészeti produkciók stb.

Médiatartalmak

Ma már nem csak a fizikailag jelen lévő, hanem az online csatornákon elérhető közönségre is gondolnunk kell. A fentebb jelzésszerűen felsorolt programokat élőben lehet közvetíteni a közösségi médiában. Emellett a PIM elvi megállapodást köthet a közmédiával, hogy a programokhoz kapcsolódva egész évben élő bejelentkezéseket, illetve a PIM-ben folyó tevékenység alapján audiovizuális kulturális tartalmakat lehessen előállítani. Ez a gondolat eleve szorosabb együttműködést feltételezne a közmédia meghatározó intézményeivel: a Kossuth-rádióval, az M5 kulturális tévécsatornával, a Bartók rádióval, de a nem a közmédiához tartozó más kultúrintézményekkel is.

Ösztöndíjprogramok

A PIM jelenleg három ösztöndíjnak is szakmai lebonyolítója: ezek a Móricz Zsigmond irodalmi ösztöndíj, a Babits Mihály műfordítói ösztöndíj, valamint Örkény István drámaíró ösztöndíj. (De alkotói ösztöndíjakat ad az MMA, az NKA is stb.)

Egy baj van ezekkel az ösztöndíjakkal: nincsenek sehová becsatornázva az ösztöndíj nyertesei, az ösztöndíj ideje alatt keletkezett munkák, művek utóélete jelenleg alig követhető.

Első lépésben úgy kellene átalakítani a PIM alá tartozó ösztöndíjakat, hogy már a kiírásban benne legyen a havi vagy kéthavi fellépés: a mórinczosok hoznák az irodalmat, az örkényesek a drámákat (színészekkel, felolvasószínházzal, bemutatókkal), a babitsosok a világirodalmat.

(Kárpát-medencei) irodalmi ügynökség

A PIM erőterében mozgó írókat a könyvtárosokkal, magyartanárokkal, közösségi események szervezőivel folyamatosan egyeztetve programszerűen ki lehetne ajánlani. Gyakorlatilag egész éves irodalmikaraván-programról lenne szó, amely során elvisszük a szerzőket az olvasókhoz. Ezekért a fellépésekért a szerzők honoráriumot kapnának, cserébe kötelező módon irodalmi naplót kellene írniuk az útról és az eseményről. Az irodalmi naplókat közzétenné a PIM, „évkönyvként” is izgalmas olvasmány lenne, pár év alatt elkészülhetne a Kárpát-medence egyfajta útirajza vagy irodalmi térképe.

(Világ)irodalmi ügynökség

A magyar könyvszakmából egy „munkafázis” hiányzik, nagyjából a rendszerváltás óta ez megoldásra váró probléma: ez az export irodalmi ügynökség.

Az irodalom nemzetközi vérkeringésébe Magyarország és a magyar nyelvű irodalom egésze import szempontjából nagyon jól be van kötve: (1) a kiadók ilyen jellegű üzleti, fordítási és kiadási tevékenysége világszínvonalú; (2) a világ vezető ügynökségei is működtetnek magyarországi irodát (pl. Balla, Nürnberg stb.); (3) a fordításkultúránk majdnem két évszázados, rangos, csúcsmínőségű. Ebből a rendszerváltás óta sajnálatosan kihullott a lírafordítás, ennek elsődleges oka a költészet kereskedelmi szempontból értelmezett eladhatatlansága, illetve a *Nagyvilág* című folyóirat sajnálatos és kényszerű megszűnése. (A *Nagyvilág* vagy hasonló profilú folyóirat (újra)alapítása megfontolandó.)

Az irodalmi export viszont nagyon gyenge: az elmúlt három évtizedben voltak különböző jobban-rosszabbul működő fordítástámogatási programok. A fordítástámogatás viszont nem egyenlő az ügynöki tevékenységgel vagy az eladással. Alapja és szükséges feltétele, de az ügynöki munka hozadékát nem pótolja sem szakmailag, sem a tevékenységet tekintve.

Az export irodalmi ügynökséghez az alábbi feltételek kelleneek:

- megfelelő alapképzés (jelenleg van egy pécsi posztgraduális, fizetős képzés, kb. 6 fő per évfolyam)
- tudástranszfer (lásd lejjebb a katalán példát)
- a tevékenység egy kézben való összetartása, a jelenlegi szétszórt és szétszórtságában kevés eredményt hozó állapot helyett
- biztos és érdemi összeg rendelkezésre bocsátása (melyben nemcsak a fordításfinanszírozás, hanem a külföldi utazások, bérlések és reprezentáció költségei is bene lennének)
- jó együttműködés a kiadókkal, az írószervezetekkel, az EMMI-vel és a Külügyminisztériummal, illetve ennek alegységeivel (feladatmegosztás, közös szervezés: pl. külföldi magyar nemzeti ünnepek, külföldi magyar kulturális évadok stb.)

Ha türelemmel és kitartóan kommunikálunk, és nem erőből akarjuk megoldani a dolgot, akkor sikereket lehet elérni. (Lásd a filmes szakma hasonló gondolkodását és az ebben elért magyar sikereket!) A kisebb nemzetek irodalmát eladni nem lehetetlen. A katalán modellt lehetne követni: a katalán irodalom 2007 előtt ismeretlen volt a világban, 2007-ben ők voltak a Frankfurti Nemzetközi Könyvvásár díszvendégei, azóta évi kb. 200 könyvüket fordítják le a világ nyelveire (pedig nem is ország, csak egy autonóm régió, katalánul alig beszél valaki, alig 7,5 milliós a katalán népesség). Ezt öt év alatt érték el, aztán a következő öt évben megerősítették pozíciójukat a világirodalom térképén. Ma már komoly tényezők, az európai kultúra vitán felül elismert irodalma.

Mit csináltak? Először is bevallották maguknak, hogy ehhez nem értenek. Aztán megnézték, hogy kik ebben a legjobbak (hasonló nyelvi és népességi tulajdonságokkal): látták, hogy a dánok, a svédek, a norvégok és a finnek. Az első évben szinte nem csináltak mást, csak meghívták a dán, svéd, norvég és finn könyvszakmai és irodalmi ügynökségek legjobbjait, és eminens kisdíákként magukba szívták a tudást. Egy-két év alatt megtanulták, hogyan kell ezt csinálni, és megcsinálták. (Lásd még a nemzeti intézményeiket: Institut Ramon Llull és Fundació Ramon Llull, illetve ezek gazdag tevékenységét.)

Továbbá: a PIM lehetne a szakmai gazdája minden nemzetközi könyvvásári jelenlétnak. A nagy kiadókkal egyeztetve, de saját agenda szerint mutassa meg a magyar irodalmat.

Az MTA egyéni támogatásrendszeréhez hasonlóan a PIM-nek is lehetne egy kerete, amelyet külföldi meghívásokra tud juttatást biztosítani olyan szerzőknek, akiknek erre nincs pénzük, a hívó fél viszont nem tudja állni teljes egészében a költségeit.

Állami irodalompolitika

A világon nemigen találunk olyan közepes méretű országot, ahol több művészeti akadémia létezne. Magyarországon rögtön három is van: a Magyar Művészeti Akadémia (MMA), a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia (SZIMA, jelenleg az MTA társult intézménye, tagjai javadalmazást nem kapnak, tagdíjat nem fizetnek), illetve a Digitális Irodalmi Akadémia (DIA) kizárólag íróknak (erről lásd alább).

A három akadémia kialakulásának történeti okai érdekesek, de semmi nem szól amellett, hogy ezt az állapotot fenntartsuk és átörökítsük. Ennek eldöntése viszont már meghaladja a PIM főigazgatójának kompetenciáját.

Mindettől függetlenül szándékaim szerint a PIM természetesen (ugyanazon állami intézményrendszer részei) a Magyar Művészeti Akadémiával működne szorosabban együtt.

Extra muros

A PIM meghívására az MMA Irodalmi tagozatának egy tagja két általa hívott társművésszel beszélget. Az estről audiovizuális tartalmat készítenénk, továbbá az esten elhangzottak kontextusában mutatnánk be az akadémikus írók Kárpát-medencei szinten az *Előretolt Helyőrség* irodalmi-kulturális melléklettel közösen.

Az MMA-val közösen ugyanakkor segítenénk az akadémikusaink egyfajta menedzselését. Ennek a folyamata lehetne:

- (1) digitalizálás,*
- (2) korszerű online felület (a magyar mellett angol és német és akár kínai mutációkkal),*
- (3) ezt kiegészítő applikációk,*
- (4) a közoktatásba vagy a NAT-ba passzoló digitális óravázlatok kidolgozása,*
- (5) külön fordítástámogatás ezekre a művekre és szerzőkre.*

A művészeti akadémikusaink a csúcsművészeink: költsünk arra közpénzt, hogy nekik lehessen külföldi megjelenésük, koncertjeik, kiállításaik – ők a példaképeink, ők az élő kánon, ők a mérce, legyünk rájuk annyira büszkék, hogy meg akarjuk őket mutatni külföldön is.

Digitális irodalmi pantheon

1. A PIM programszerűen feldolgozná az MMA már elhunyt tagjainak irodalmi hagyatékát. Amennyiben erre nem elégséges a kutatói kapacitás, úgy ösztöndíjprogram keretében irodalomtörténészeket vonnánk be egyetemi műhelyekből.
2. Magyar irodalmi díjazottak digitális lexikona – a PIM minden magyar állami közép- és felsődíjas szerzőről készíthetne egy rövid portrét. A szöveget audiovizuális tartalmakkal támogatnánk meg. A nem állami díjazottak a díjazó felajánlásával és együttműködésével kerülhetnének be.

Digitális Irodalmi Akadémia (DIA)

A PIM alá tartozik jelenleg a Digitális Irodalmi Akadémia (DIA). Tulajdonképpen úgy van, hogy nincs. Annak idején egy miniszteri rendelettel hozták létre, azóta se alapították meg.

A DIA összesen 88 szerzői életművet dolgoz fel, ebből 30-an élnek, akikkel élethosszig tartó szerződést kötött a PIM (havi járadékért nem kizárólagos használatra rendelkezésre bocsátották az életműveiket).

A DIA tagságát két irányba is bővíteném. Az élő szerzők közé alanyi jogon kerüljenek be a nemzet művészei. Ugyanígy szükségszerűnek tűnik a DIA „fiatalítása” is. Amennyiben erre forrást lehetne biztosítani, úgy sokat jelentene egy tízéves DIA-tagság azon középgenerációs szerzőknek, akik már nem Móricz-ösztöndíjasok, de még nem

akadémikusok. A tízéves szerződés lehetővé tenné ezen szerzőknek, hogy életművet alkossanak, ugyanakkor mentorálási feladatokat is elvállalhatnak a mindenkori Móricz-ösztöndíjasok fölött.

A DIA ráadásul otthona lehetne egy jól kigondolt, szakmailag ellenőrzött klasszikus digitális könyvtárnak. „Gyűjteményként” befogadhatná azokat a kortárs irodalmi műveket e-könyv-formában, amelyekre a kiadók már nem látnak piaci keresletet. Ennek egyik leágazásaként a DIA-ba digitalizálhatnánk azokat a kortárs irodalmi műveket is, amelyeket kisebb kiadók adtak ki az elmúlt három évtizedben szerte a Kárpát-medencében. Befogadhatná, és ingyenesen közzétehetné azokat a korszerű irodalmpedagógiai anyagokat, amelyek segítségével a kortárs irodalom tanítását elő lehetne segíteni.

A lényeg: a DIA jelenleg egy drága, de használható honlap. Ennél jóval több lehetőség van benne, ezek kiaknázása és további fejlesztése, más projektekkel összhangba hozása a DIA munkatársaival történő együttgondolkodás után véglegesíthető.

Társadalmi hatású programok

Kiállítások

A PIM-ben és tagintézményeiben szervezett – évfordulókhoz, jelentősebb magyar alkotókhoz köthető – kiállítások többnyire magas színvonalúak. Ami hiányzik, az a masszívabb médiajelenlét és a PR/marketing. Ezért érdemes megfontolni, hogy minden jelentősebb kiállításunknak elkészítsük a mobil, utaztatható verzióját is.

PIM-magazin

A PIM olyan értéktár, amelynek megmutatása populárisabb, széles tömegekhez szóló formában szinte kötelező. Ezért jónak tartanám egy olyan magazin elindítását, amely magas színvonalon, de élvezhető formában közvetítené a kiemelten fontos tartalmakat.

Irodalmi emlékházak

A PIM a központja a Magyar Irodalmi Emlékházak Egyesületének (MIRE). 2017-ben már elkészült egy olyan koncepció, amely az egész Kárpát-medencére vonatkozóan célozta meg az irodalmi emlékházak és emlékhelyek felújítását. A koncepció valahol elakadt. Főigazgatóként számomra kiemelten fontos ez a projekt. Az irodalmi végváraink felújításáért minden kapcsolati tőkét megmozgatnám. Sőt, a kollégákkal konzultálva fontosnak tartanánk egy olyan operatív igazgatóság felállítását is, amelynek csak és kizárólag az lenne a dolga, hogy az irodalmi emlékhelyeket egész évben folyamatosan monitorizálja és működésüket szakmailag segítse.

A Kárpát-medencei irodalmi emlékházak kapcsán már felvettük a kapcsolatot a Nemzetpolitikai Államtitkárság *Határtalanul*-programjának felelősével, az együttműködés végeredményeként nem csupán irodalmi emléktúrákat szeretnénk,

hanem olyan összetett anyagot, amelyet a pedagógusok is hasznosítani tudnának mind a magyar irodalom oktatása, mind a nemzetpolitikai nevelés területén.

Kihelyezett gyermekirodalom

A másik kiemelten fontos terület számomra a gyermekirodalom. Gyakorló apaként azt látom, hogy miközben a magyar gyermekirodalom képes világszínvonalú produktumokra, valamiért az érdekérvényesítő ereje gyenge, nem tulajdonítanak ennek a területnek a súlyának megfelelő fontosságot. Ezért támogatnék egy olyan munkacsoportot, amelyben a Mesemúzeum, a PIM múzeumpedagógusai, gyermekirodalmi szerzők és illusztrátorok – szintén a Nemzetpolitikai Államtitkársággal partnerségben – „kihelyezett” foglalkozásokat tartanának szerte a Kárpát-medencei magyar oktatási intézményekben. Az így összeálló „know how”-t ugyancsak ingyenesen tennék közzé, illetve módszertani továbbképzéseket is tartanánk a pedagógusoknak.

További ötletek

Az alábbi programok csak ötletek, javaslatok – munkacímekkel. Egyfajta „à lá carte-menü”, a döntéshozók finanszírozási hajlandóságának megfelelően kell kidolgozni részleteikben, illetve elkészíteni hozzájuk a cselekvési- és üzleti terveket. Külön projektként futnának, amelyekben kapacitástól és kedvtől függően elsősorban a PIM munkatársai vennének részt, de szükség esetén külsősökkel is szerződnék.

Százszor bátrak

Trianon százéves évfordulójára lehetne meghirdetni versenyként a társintézményekkel közösen. Két irányból lehetne fölépíteni: egyfelől középiskolák/kisrégiók számára kellene versenyt hirdetni, hogy mutassák meg városuk/régiójuk íróhősét. Másfelől írószervezetek, egyetemek, folyóiratok, irodalmi

műhelyek és az olvasók javaslatai alapján lehetne összerakni egy listát, amiből nagyméretű „népszavazáson” ki lehetne választani az elmúlt száz év száz legfontosabb magyarországi íróját. És emellé tenni száz olyan külhoni magyar szerzőt, akik az elszakított területeken születtek és alkottak. Ebbe komolyan be lehetne csatornázni a médiát, hatalmas felhajtást csinálni. Olyant, mint amilyen A Nagy Könyv volt 2005-ben: 1400 könyvtár, 500 könyvesbolt és 1300 iskola vett részt a versenyben különféle programokkal. Nagy munka és rengeteg pénz, de megéri: egy ilyen verseny az irodalmárhőseink történeteinek keresztül megismerteti az elmúlt száz évben szétfejlődött magyar nemzetrészeket egymással.

Ezzel egyidőben a nemzeti kulturális intézményekkel partnerségben ugyanezt a 100+100-as toplistát föl lehetne állítani a képzőművészetben, a zenében, a színházban és filmben, valamint a népművészetben. Ez így összesen 1000 művész. Ebből az anyagból interaktív honlapot lehet létrehozni, díszkiadványokat szerkeszteni, televíziós, színházi tartalmakat összeállítani etc. *(Hasonló 100+100-as toplistákat lehetne összeállítani társadalmi támogatással a sportban, a gazdaságban, a közéletben, az oktatásban, a hitéletben stb. A különböző területeken konferenciákon dolgozhatnák fel a közelmúltat, emlékezhetnének nagyjainkra stb.)*

Ami már nem PIM, de ehhez kapcsolódik: a kiválóságok így kialakult többezres tömegének lehetne építeni egy pantheont/interaktív múzeumot. Olyasmi lehetne, mint a Sorsok Háza, csak épp magyar kultúrhősöknek állítana emléket.

Száz év magány

Ez a program – hasonló logika alapján szervezve, mint a fenti – kifejezetten az elmúlt száz év száz legfontosabb irodalmi művét keresné (50 anyaországi, 50 külhoni). Tehát míg az előző verseny az alkotókról szólna, ez kifejezetten a műveket célozná. Szavazás után az így összeálló száz-as lista lehetne a névjegye a kortárs magyar irodalomnak a nagyvilágban.

Ami nincs lefordítva, azt le kellene fordítani világnyelvekre, illetve a közép-európai országok nyelveire, és ez lehetne a kultúrdiplomácia „fegyverzete”.

Kiegészítő javaslat: felajánlhatjuk az utódállamoknak, hogy közös fordítói programok keretében jelentős mértékben hozzájárulunk ahhoz, hogy az ő irodalmuk utóbbi száz évének legjelentősebb műveit lefordítjuk magyar nyelvre, és eljuttatjuk a közkönyvtárakba, ún. „társnemzeti estek” keretében bemutatjuk stb.

Közép-Európai Nagyszótár

2020-2030 között futó projekt. A közép-európai értelmiség elérhető részét felkérjük, hogy jelöljenek ki 100 olyan fogalmat, amelyek számunkra központi szerepet játszanak. A PIM és együttműködő partnerei küldjenek felkérőlevelet közép-európai íróknak, akik egy-egy fogalom kapcsán esszében, rövid történetekben elmondják/megmutatják, hogy az adott nemzeti kultúrában ők hogyan értelmezik az adott fogalmat. Javasoljanak filmeket, képzőművészeti alkotásokat, zenedarabokat is hozzá. 2020-tól lehetne szervezni vitaesteket az adott fogalom kapcsán, és be is lehetne mutatni a javasolt közép-európai művészeti alkotásokat. A vitaesten elhangzottakat a közmédia kulturális műsoraiban tovább lehet értelmezni. Ha olyan a téma, akkor előre bevonni más típusú szereplőket is: pl. család hónapjába a nagycsaládosokat/árva gyermekek gondozóit, a kereszténység hónapjába az egyházakat – így kialakítani a közös felhívást, turnét, programokat.

Ezt bele lehetne venni a különböző kultminiszteri keretszerződésekbe és megállapodásokba. A környező országok csúcsintézményeivel lehetne együttműködni (írószövetségek, országos PEN Clubok, hasonló irodalmi múzeumok).

Az így összerendeződő anyagból multimédiás tartalmakat lehet összeállítani. Az internetes felület folyamatosan frissülne (ehhez is kellene applikáció). Több közép-európai nyelven elérhető lenne, plusz angolul és németül. Erre lehetne egy pavilont is

bérelni és felépíteni néhány nagy nemzetközi könyvvásáron, közösen. A Közép-Európai Nagyszótár 2030 végére készülne el, de addig évente lehetne kiadni „köteteket”.

Noé bárkája ösztöndíjprogram

Olyan külföldi írók meghívása háromhónapos alkotói ösztöndíjjal, akik fontosnak tartják az európai értékeket. Ezt lehet

a.) világméretűként (mint a Stipendium Hungaricum vagy a stuttgarti Solitude-program), vagy

b.) célzottan közép-európai irodalmi ösztöndíjként meghirdetni.

A fogadó helyszínek lehetnének az állami tulajdonban lévő alkotóházak (a MANK felügyeli ezeket). Illetve, hogy lazítsunk a Budapest-központúságon, nagyobb vidéki városok önkormányzatait is meg lehetne győzni arról, hogy bocsássanak a program rendelkezésére lakásokat (ún. Writer's Residence-rendszer kiépítése).

Nemzetközi Irodalmi fesztivál

Reprezentatív és nagy irodalmi fesztivál, ami sokkal több, mint egy könyvvásár: társművészetekkel közösen egy hétre a Károlyi-palotával a centrumban szervezzen nagyhatású eseményt.

A szomszédos és a közép-kelet-európai országoknak mind van saját nemzetközi irodalmi fesztiválja (ezek közül a legrangosabb a macedóniai Struga Poetry Evenings, 1966 óta), nekünk nincsen ilyen. (Nem összekeverendő a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivállal.)

Javasolt időpont: minden év szeptember elején. Amikor ez a fesztivál zajlik, Budapest belvárosának nagy része szóljon csak erről: az V., VI. VII., VIII. kerület számos helyszínét és városi terét be lehetne vonni. A központ a PIM lenne. De lehetne számítani egy sor kávézóra, színházra, egyetemre és közterületre is.

Duna-menti Kulturális Köztársaság

Minden évben a Duna hajózható szakaszán elindulhat egy hajó, ahol – évente tematikus összeszervezettségben – meg tudják mutatni magukat a Duna-menti nemzeti kultúrák. Minden nagyobb kikötővárosban megállhat, „kipakoljuk a portékát”, és egy-két napos villámfesztivál keretében megmutatjuk magunkat. Úgy lehetne időzíteni, hogy pl. Budapestre a Sziget időszakában kössön ki.

Ebbe bevonnánk a dunai kikötővárosokat. Ez fontos különbség lenne a fentiekhez képest: azok országok közti együttműködést valósítanak meg, ez pedig városok és önkormányzatok közti együttműködést.

Közép-Európai Íróakadémia

Az Előretolt Helyőrség Íróakadémia mintájára, annak kibővített programjaként a közép-európai pályakezdő fiatal szerzőknek meghirdetni évente egy íróakadémiai képzést (csereprogramok, közös alkotótáborozások, közös kárpát-medencei irodalmi karavánok, fesztiválszereplések, alkotói workshopok, többnyelvű antológiák stb.).

Ezt össze lehetne kötni a jelenleg a Balassi Intézet maradékán vagy épületében működő posztgraduális fordítóképzéssel, a füredi Fordítóházzal és a fesztivállal is. A fiatal fordítók (és szerzők) a szeptemberi fesztivál előtt előkészítenék számos mű magyar és magyarról idegen nyelvekre történő fordítását. Egy kéthetes vagy hónapos workshop előzné meg a fesztivált, és magán a fesztiválon már lehetne osztogatni a kis két- vagy többnyelvű könyvecskéket, lehetne versekkel szórólapozni az egész városban (főbb közlekedési csomópontokon és egyetemeken), lehetne ide egy metróversprojektet is időzíteni. Így minden évben egy szeptemberi hétre Budapest a közép-európai irodalom fővárosa lenne.

PIM Kárpát-medencei hírlevél

Jelenleg a KMTG és az Erdélyi Médiatér Egyesület közös erővel azon dolgozik, hogy Magyarországon heti, a külhoni részekben havi irodalmi-kulturális mellékletet csatoljanak ingyenesen minden magyar nyelvű napi- és hetilaphoz, amelyik ezt igényli. Nemsokára feláll a rendszer, az *Előretolt Helyőrség* irodalmi-kulturális melléklet regionális szerkesztőségei – Szentmártoni János kárpát-medencei főszerkesztő koordinálásában – Magyarországon, Felvidéken, Kárpátalján, Erdélyben és Délvidéken több, mint 300 ezer példányban elkészülő mellékletet adnak ki; valamint fejlesztés alatt van ezen mellékletek összportálja is. Az infrastruktúra és tudás/tapasztalat tehát kialakult, a PIM erre csatlakozhatna rá a hírlevelével.

Legfontosabb partnerintézmények

Magyar Művészeti Akadémia – közös konferenciák stb. rendezésén túl a PIM vállalja, hogy segít az MMA-ban képződő értékek megmutatásában.

Terror Háza Múzeum – jelenleg az emlékezetpolitika legfontosabb centruma. A PIM és a Terror Háza közös munkacsoport keretében irodalmi eszközökkel feldolgozhatnák a kutatások során összegyűlt anyagokat.

Századvég Alapítvány – agyközpont, a friss politikai gondolkodás eredője. Miért ne vitatkozhatna értelmesen egy író és egy gondolkodó? Semmi más nem kell hozzá, csak legalább egy közös premissza.

Nemzeti Színház – irodalmi estek színházi eszközök igénybevételével, illetve kortárs dráma a PIM műhelyeiből stb.

Közmédia – a PIM – a fentebbi programok elindításával – gyakorlatilag állandó és friss tartalmat tudna szállítani a közmédia kulturális műsorainak.

Művészetek Palotája, Magyar Állami Operaház, Erkel Színház, Fővárosi Nagycirkusz
– összművészeti produkciók létrehozása

Szépművészeti Múzeum, Néprajzi Múzeum, Nemzeti Múzeum, Ludwig Múzeum stb.
– szakmai együttműködések programok keretén belül.